

Μητροπολίτης Δράμας: Η Αγιά Σοφιά, οι άλλοι και εμείς

/ [Επικαιρότητα](#)

Του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Δράμας κ. Παύλου

Ὁ πανίερος ναός τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας στήν Κωνσταντινούπολη εἶναι τό σέμνωμα καί τό καύχημα τῆς Ρωμανίας καί τῆς κατ' Ἀνατολάς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Τό Τουρκικό κράτος γιά δικούς του λόγους τόν λειτουργεῖ πλέον ὡς μουσουλμανικό τέμενος. Ἡ ἀπόφαση προκάλεσε ἀντιδράσεις, καί ἐκεῖθεν καί ἐντεῦθεν τοῦ Αἰγαίου στρατεύθηκε ἡ θρησκεία νά συνδράμει τήν πολιτική. Ἐκεῖ ὀθωμανικά σπαθιά, ἐδῶ ἰαχές καί δεήσεις γιά καταποντισμό τῶν ἱεροσύλων καί λεκτική προετοιμασία, μέσω τοῦ διαδικτύου κυρίως, εὐζωνικῶν ταγμάτων γιά ἔφοδο.

Στήν πατρίδα μας θεωροῦμε ἀκόμη ἀφελῶς ὅτι οἱ ξένοι «προστάτες» μας καί οἱ ξανθοί ὑπερβόρειοι ὁμόδοξοι ἀδελφοί μας θά τραβήξουν τό αὐτί τοῦ ἄτακτου προέδρου, καί ἐκεῖνος θά σπεύσει νά μᾶς δώσει πίσω «τό παιχνιδάκι μας». Ἡ Αγιά Σοφιά ὅμως, ὅπως γράφει στό ὑπέροχο ρωμαῖκο «εἰσοδικό» του ὁ γιατρός

Χριστοφόρος Σωφρονίου, είναι: «Ἡ ἔδρα καί τό ἐδραῖωμα τοῦ γένους τῶν Ρωμηῶν. Τό κέλυφος δανείστηκαν οἱ φράγκοι καί οἱ ὀθωμανοί, καί ὡς ἀνιστόρητοι καί ἀνυποψίαστοι δανειολήπτες τό καταχράστηκαν μέ ἔλλειμμα πνεύματος καί φιλοσοφίας. Τήν χρήση μόνο ὑπέκλεψαν τοῦ κτίσματος, διότι ἡ καθιέρωση τῆς Ἐκκλησίας ὡς τράπεζας τοῦ ἀένανου Μυστικοῦ Δείπνου εἶναι ἀνεξάλειπτη».

Εἶναι βλασφημία γιά τήν Ἑλλάδα νά ὑπερασπιζόμαστε τό μουσεῖο «Ἀγία Σοφία». Τί θά πεῖ μουσεῖο; Ἄχρωμο κτίριο. Ναός τῆς ἀδιαφορίας. Ἐνα κουφάρι. Οὔτε κἄν δώσαμε σημασία στήν κραυγή τῆς «Χαναναίας γυναικός», δηλαδή τῆς βουλευτοῦ τῆς τουρκικῆς ἐθνοσυνελεύσεως Χιουντά Καγιά, πού τόλμησε νά πεῖ ὅτι πρέπει νά λειτουργήσει πάλι ὡς ὀρθόδοξος ναός. Ὡ γύναι, μεγάλη σου ἡ τόλμη!

Δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε ποιά ἰδεολογία κατέταξε τήν Ἀγία Σοφία στήν κατηγορία τῶν μουσείων. Αὐτή τήν ἰδεολογία στόχευσε ἡ ἀπόφαση, γιατί πολλά δεινά λόγω τῆς ἀθείας της ἐπέφερε στούς θρησκευόντες στήν χώρα.

Μέ τό μουσεῖο βέβαια βολεύονται τά παιδιά τοῦ Καρλομάγνου, διότι θάβονται τά ἐγκλήματα τῶν πατέρων τους. Τό 1204 συνετελέσθη ἕνα ἀπό τά μεγαλύτερα ἐγκλήματα κατά τῆς ἀνθρωπότητας. «Ἐνας ὑπουργός νεαρός πάπας (Ἰννοκέντιος III), ἕνας πολυμήχανος δόγης καί ἕνας φιλόδοξος μαρκήσιος, ὁδήγησαν στήν Ρωμανία τό πλεόνασμα τῶν εὐρωπαίων τυχοδιωκτῶν καί χρεωκοπημένων φεουδαρχῶν, μεταφέροντας στήν Ἀνατολή τήν τότε εὐρωπαϊκή ζούγκλα καί ἐγκαθιστώντας τήν στόν ἀπολύτως ἀναγκαῖο νέο ζωτικό χῶρο. Ἡ Ἀνατολή θά ἀπορροφοῦσε τό τυχοδιωκτικό καί ἐργατικό πλεόνασμα τῆς Εὐρώπης»^[1].

Ὁ πολὺς Στῆβεν Ράνσιμαν ἔγραψε γιά τό τραγικό αὐτό γεγονός: «Δέν ὑπάρχει μεγαλύτερο ἐγκλημα κατά τῆς ἀνθρωπότητας ἀπό τήν Δ' Σταυροφορία. Ὅχι μόνο προκάλεσε τήν καταστροφή καί τόν διασκορπισμό τῶν θησαυρῶν τοῦ παρελθόντος, πού τό Βυζάντιο εἶχε μέ εὐλάβεια ἀποθηκεύσει, καί τόν θανάσιμο τραυματισμό ἑνός πολιτισμοῦ, πού ἦταν ἀκόμα ἐνεργός καί μέγας, ἀλλά ὑπῆρξε ἐπίσης μιά πράξη γιγαντιαίας πολιτικῆς ἀνοησίας».

13 Ἀπριλίου 1204. Ἡ Πόλις τῶν πόλεων, ἐννιακοσίων χρόνων οἰκοδέσποινα τοῦ κόσμου ὀλάκερου, παραδόθηκε γιά λαφυραγωγία στά χέρια «ἀδελφῶν» χριστιανῶν. Ὀλική λαφυραγωγία τῶν θησαυρῶν της. Καταστροφές, βιασμοί ἀκόμη καί καλογραιῶν ἀπό τούς στρατιῶτες τοῦ Χριστοῦ. Φρῖξον, ἤλιε! Γῆ, στέναξον! Κομμάτιασαν τήν Ἀγία Τράπεζα τῆς Ἀγίας Σοφίας· «ἡμίονοί τε καί ὑποζύγια σεσαγμένα μέχρι καί τῶν ἀδύτων εἰσήγοντο τοῦ νεώ...»· καί μαζί τους μία πόρνη συνοδός τοῦ χριστιανικοῦ στρατεύματος. Αὐτό τό γύναιον «καταστρηνιάσαν τοῦ Χριστοῦ, ἐπὶ τοῦ συνθρόνου ἰζήσαν», ὑπηρέτρια τῶν δαιμόνων, δαιμονισθεῖσα κατά τοῦ Χριστοῦ, κάθισε στό Σύνθρονο τό Πατριαρχικό ἀλαλάζοντας,

τραγουδώντας σατανικά και χορεύοντας άσεμνα. Όλα αυτά ανάμεσα στους αίματοβαφείς σταυροφορεμένους Εύρωπαίους και στά ζώα τους που ούροϋσαν και κόπριζαν τόν ιερό ναό. Ο Νικήτας Χωνιάτης «παρεφρόνησε». Έπεσε τό άφηγηματικό καλάμι από τά χέρια του, και κραύγασε: «Πώς άν είην έγώ τό βέλτιστον χρῆμα, τήν ιστορίαν, τό κάλλιστον εύρημα τών Ελλήνων, βαρβαρικάς καθ' Ελλήνων πράξεις χαριζόμενος;». Πώς μπορώ τό λαμπρό έφεύρημα τών Ελλήνων, τήν ιστορία, νά τήν λερώσω μέ τίς βαρβαρικές πράξεις; Μοιρολόγι και θρήνος έγινε ή διήγησή του: «Ω πόλις, πόλις, πόλεων πασών όφθαλμέ, άκουσμα παγκόσμιον, θέαμα ύπερκόσμιον, Εκκλησιών γαλουχέ, (...). Τίني όμοιώσω σε, ότι έμεγαλύνθη ποτήριον συντριβῆς σου, Ιερεμίας φησίν ό φιλόδακρυς τήν πάλαι Σιών κοπτόμενος».

Αλλά και ό νεώτερος και πλησιέστερός μας Ανδρέας Καρκαβίτσας στά «Λόγια τῆς Πλώρης» έγραψε: «Φράγκοι, Βενετσάνοι και Γερμανοί χύνονται άπάνω της άχόρταγα. Μέ τό σταυρό συντρίβουν τό σταυρό μας, μέ τή θρησκεία τους πελεκοϋν τή θρησκεία μας. Γαλέρες έρχονται και γαλέρες φεύγουν. Παίρνουν τά πλούτη μας, τή δόξα μας, τά ιερά μας. Άλλοϋ τά πάνε, στή Δύση, νά ήμερέψουν και κείνης τούς λαούς, νά δοξάσουν και κείνης τά χώματα».

Αλλά δυστυχώς μόνο καταισχύνη προσέφεραν στους κατέχοντες, και διαχρονικό στιγματισμό τῆς αναίσχυντης προπατορικῆς άμαρτίας. Γι' αυτό όμοφώνως ύπερασπίζονται τόν μουσειακό χαρακτηῖρα που έδωσαν στόν ναό. Δέν θέλουν νά θυμοϋνται ότι ό ναός αυτός είναι ό όμφαλός τῆς Όρθόδοξης Ρωμηοσύνης που βεβηλώθηκε και καταληστεύθηκε από τούς προπάτορές τους. Άλλωστε επί τῷ άκούσματι τῆς άλώσεως τῆς Πόλεως ύπό τοϋ Μωάμεθ, ό πάπας Νικόλαος ό Ε' άδεται ότι έτέλεσε δοξολογία στήν Ρώμη, διότι έπιτέλους ό Θεός έτιμώρησε τούς αίρετικούς γραικούς...

Όταν τό 1453 ό πορθητής πολιορκησε και κατέλαβε τό κουφάρι τῆς Βασιλεύουσας, δέν είχε και πολλά νά κάνει. Χαλκοκονδύλης, Κριτόβουλος, Φραντζῆς, παραστατικώτατα περιγράφουν τήν τριήμερη λεηλασία τῆς Πόλεως (κατά μία μέρα λιγότερη από εκείνης τών Σταυροφόρων) από τίς όρδές τοϋ Μωάμεθ, και τά τῆς εισόδου του στήν Πόλη και στόν πανίερο ναό: «Ω, τών σοφών σου κριμάτων, Χριστέ Βασιλεϋ· ως άνερμήνευτα και άνεξιχνίαστά είσι. Και ἦν ιδεῖν τόν παμμέγιστον έκείνον ναόν και θειότατον τῆς τοϋ Θεοϋ Σοφίας, τόν οϋρανόν τόν επίγειον, τόν θρόνον τῆς δόξης τοϋ Θεοϋ, τό χερουβικόν όχημα και στερέωμα δεύτερον, τήν Θεοϋ χειρῶν ποίησιν, τό θέαμα και έργον ωραίον και ωραίων ωραιότερον, οϋ έσωθεν τών αδύτων και άνωθεν τών θυσιαστηρίων και τραπεζῶν ἡσθιον και έπινον, και τάς άσελγεῖς γνώμας και όρέξεις αὐτῶν μετά γυναικῶν και παρθένων και παίδων επάνωθεν έποίουں και έπραττον. Τίς μή θρηνήσει σε, άγιε ναέ;».

Όταν τό απόγευμα τῆς ἀποφράδος γιά τήν Ρωμηοσύνη ἡμέρας ἐκείνης, τῆς μαύρης Τρίτης τῆς 29ης Μαΐου ὁ πορθητής εἰσῆλθε στήν Πόλη, λέγεται ὅτι δάκρυσε καί εἶπε: «Οἶαν πόλιν εἰς διαρπαγήν καί ἀπώλειαν δεδώκαμεν» (Κριτόβουλος). Ἐκθαμβος μέσα στόν ναό ἀπό τό κάλλος πού ἀντίκρυσε ἀποκαλύφθηκε, γονάτισε, καί ἕνας ἱμάμης ἔκανε τήν πρώτη μουσουλμανική προσευχή. Ἐκτοτε ἡ Ἁγιά Σοφιά μας ἔγινε τζαμί.

Ἡ Ἑλλάς, ὡς χώρα-μέλος τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως, πρέπει μέ παρρησία νά ζητήσει τήν ἐπιστροφή τῶν κειμηλίων τῆς Ἁγίας Σοφίας, πού ληστεύθηκαν τό 1204, ὥστε νά ἐπανέλθουν στόν φυσικό τους χῶρο, ὅπου καί θά ἐκτίθενται. Δέν χρειάζεται φλυαρία, μισόλογα, ἔνοχες σιωπές, κροκοδείλια δάκρυα. Σύγχρονος πολιτικός διανοητής εἶπε: «Αὐτό πού λείπει στίς Βρυξέλλες, τό Βερολίνο, τήν Ρώμη, τό Παρίσι, εἶναι ὁ πολιτικός λόγος. Λείπει ἡ πολιτική σέ πολλές προληπτικές καί θεραπευτικές ἐκφράσεις καί διαστάσεις της. Λείπει ἡ Εὐρωπαϊκή πολιτική παρουσία μέ ὅ,τι σημαίνει αὐτό. Ἄς εἴμαστε διανοητικά, πολιτικά ἔντιμοι καί σοβαροί». Παρακολουθώντας τίς δηλώσεις ξένων πολιτικῶν πού ἐπισκέφθηκαν τήν Ἑλλάδα καί τήν Τουρκία τίς ἡμέρες αὐτές γιά τό ζήτημα τῆς Ἁγίας Σοφίας, μειδίασα, ἐνθυμούμενος τήν σοφή ποντιακή παροιμία: «Μέ τόν λύκον τρώει τό πρόβατον, καί μέ τόν οἰκοκύρ' μοιρολογᾷ 'το». Θά ἀντιλέξουν βέβαια οἱ «πολιτισμένοι» λαοί καί οἱ δικοί μας, οἱ ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς τουρκοφάγοι, ὅτι οἱ Τοῦρκοι εἶναι βάρβαροι, καί δέν δικαιοῦνται νά εἶναι φύλακες τέτοιων πολιτιστικῶν ἀγαθῶν. Παρά ταῦτα μποροῦν κάλλιστα νά φιλοξενοῦν δεκάδες βιομηχανικές μονάδες εὐρωπαϊκῶν συμφερόντων, καί ἐλληνικῶν ἴσως, καί βέβαια νά ἐργάζονται σάν εἴλωτες μέ μεροκάματα πού οὔτε ν' ἀκούσει δέν καταδέχεται ὁ εὐρωπαῖος πολίτης. Ὅπωςδήποτε εἶναι καί ἐξαιρετικοί πελάτες διαφόρων ὀπλικῶν συστημάτων. Τό κέρδος, δηλαδή, δέν ὑπολογίζει οὔτε Ἁγιά Σοφιά, οὔτε τήν μάνα του τήν ἴδια.

Ὁ ἀείμνηστος Μητροπολίτης Τραπεζοῦντος καί Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρῦσανθος τελειώνει τό περισπούδαστο ἔργο του «Ἡ Ἐκκλησία Τραπεζοῦντος» ὡς ἐξῆς: «Υπό τήν ἔνοχον ἀδιαφορίαν τῆς χριστιανικῆς Δύσεως ἐν ἔτει 1453 ἔπεσεν ἡ Κωνσταντινούπολις, καί ἐν ἔτει 1461 ἡ Τραπεζοῦς, καί κατεστράφη ὁλόκληρος ἀκμαῖος πολιτισμός. Τῇ ἐνόχῳ συνεργίᾳ δύο μεγάλων χριστιανικῶν Δυνάμεων τῆς Δύσεως, τῆς Γερμανίας καί τῆς Αὐστρίας, κατά τά ἔτη 1914-1918 ἐσφάγη ὑπό τῶν Νεοτούρκων ὁλόκληρον ἔθνος, τό Ἀρμενικόν, καί ἑκατοντάδες χιλιάδων Ἑλλήνων βιαίως ἀπεσπάσθησαν ἀπό τῶν ἐστιῶν αὐτῶν καί ἀπέθανον ἐν τῇ ἐξορίᾳ.

Τῇ ἐνόχῳ συνεργίᾳ τῶν συμμάχων χριστιανικῶν Δυνάμεων τῆς Δύσεως κατά τά ἔτη 1919-1922 τό ἐθνικόν κίνημα τῶν Τούρκων τοῦ Μουσταφᾶ Κεμάλ πασᾶ συνεπλήρωσε τό ἔργον τῶν Νεοτούρκων, καί κατά ἑκατοντάδας ἀπηγχονίζοντο Ἕλληνες κληρικοί καί πρόκριτοι τοῦ Πόντου, ἐν οἷς καί ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς μητροπόλεως Τραπεζοῦντος ἀείμνηστος Ματθαῖος Κωφίδης, ἐνῶ χιλιάδες ἄλλαι

στρατευσίμων νέων κατεδικάζοντο εἰς τόν διά τῆς πείνης καί τῶν ταλαιπωριῶν θάνατον ἐν τῇ ἐξορίᾳ. Καί ἐπῆλθε κατά Αὐγουστον τοῦ 1922 ἡ Μικρασιατική καταστροφή, καί ἐπηκολούθησεν ἐν ἔτει 1923 ἡ ἀνταλλαγή τῶν πληθυσμῶν καί ἡ ἐντεῦθεν ἐρήμωσις Πόντου, Μικρᾶς Ἀσίας καί Θράκης, καί ἡ καταστροφή ὁλοκλήρου χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Καί ἐσβέσθη ἡ Ἐκκλησία Τραπεζοῦντος “καί κληρονομία ἡμῶν μετεστράφη ἀλλοτρίοις, οἱ οἴκοι ἡμῶν ξένοις. Ὅδοι Τραπεζοῦντος πενθοῦσι παρά τό μή εἶναι ἐρχομένους ἐν ἑορτῇ· πᾶσαι αἱ πύλαι αὐτῆς ἠφανισμέναι, οἱ ἱερεῖς αὐτῆς ἀναστενάζουσι, καί αὐτή πικραινομένη ἐν ἑαυτῇ... Οἱ παραπορευόμενοι ὁδόν, ἐπιστρέψατε καί ἴδετε εἰ ἔστιν ἄλγος μου, ὃ ἐγενήθη...».

Γεγονός ἀναντίρρητο εἶναι ὅτι ὅσοι αὐτοκρατορικοὶ ναοὶ στήν Κωνσταντινούπολη διασώθηκαν μέχρι σήμερα εἶναι διότι ἔγιναν τεμένη· μέ μόνη, νομίζω, ἐξαίρεση τήν Παναγία τήν Μουχλιώτισσα στό Φανάρι.

Στήν πρωτεύουσα τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν, τήν Τραπεζοῦντα, τόν καιρό τῆς ἀλώσεώς της λειτουργοῦσαν τριακόσιοι ἐξήντα ναοὶ καί παρεκκλήσια. Ποῦ εἶναι σήμερα; Καί στήν ὑπαιθρο τῆς Τραπεζοῦντος καί τῆς Χαλδίας ὑπῆρχαν ἑκατοντάδες ναοί, μοναστήρια καί ἐξωκκλήσια, ἀπτά δείγματα τῆς εὐσέβειας τῶν πατέρων μας. Ποῦ εἶναι σήμερα; Ἡ ἐξαφανίσθηκαν ὁλοσχερῶς ἢ κείτονται ἐρειπωμένα. Ὁ παμμεγέθης καί περίοπτος τελευταῖος μητροπολιτικός ναός τῆς Τραπεζοῦντος, ὁ Ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης, στεκόταν περήφανος πάνω στά βράχια στήν ἀνατολική πλευρά τῆς πόλεως, πλάϊ στό περιώνυμο Φροντιστήριο. Μετά τόν ἐκπατρισμό, γιά ψυχολογικούς προφανῶς λόγους, κατεδαφίσθηκε. Στίς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ 1950 δέν ὑπῆρχε. Ἄν εἶχε γίνει τέμενος, θά ὑπῆρχε σήμερα. Ὅσοι αὐτοκρατορικοὶ ναοὶ διασώθηκαν (εὐτυχῶς) στήν Τραπεζοῦντα, εἶναι γιατί ἔγιναν τεμένη. Οἱ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις δέν ἀναιροῦν τόν κανόνα αὐτό. Ἐξ ἄλλου, τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν καί τῶν μεγεθῶν, τό ἴδιο πράξαμε κι ἐμεῖς στήν Ἑλλάδα. Δύο κεντρικοὶ ναοὶ τῆς Δράμας, τοῦ Ἀγίου Νικολάου καί τῆς Ἀγίας Τριάδος, καί στήν Καβάλα ὁ ναός τοῦ Ἀγίου Νικολάου, ἦταν ὀθωμανικά τζαμιά. Κτίσθηκαν δηλαδή τζαμιά.

Ἡ ἐπαναφορά τῆς Ἀγίας Σοφίας ὅμως στήν μουσουλμανική λατρεία, δέν ἀποτελεῖ ἐπιβεβαίωση τῶν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων τῆς σύγχρονης Τουρκίας ἐπὶ τοῦ ναοῦ, ἀλλά ἀπόδειξη ὅτι ἡ Τουρκία ἀδυνατεῖ νά κάνει τήν υπέρβαση καί νά συμφιλιωθεῖ μέ τό ἱστορικό παρελθόν της καί νά τό γονιμοποιήσει πρός ὄφελός της. Ἐπιλέγοντας τόν ρόλο τοῦ κυριάρχου κράτους (πού ἄλλωστε εἶναι), γίνεται μέτρο καί ὑπόδειγμα στό ἐπίσης κυρίαρχο κράτος τοῦ Ἰσραήλ νά μετατρέψει τό δεύτερο σέ ἱερότητα (μετά τήν Μέκκα) τέμενος Ἄλ-Ἀκτσά σέ ναό τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας. Ἐφ’ ὅσον τοῦτο εἶναι κτισμένο πάνω στά Ἅγια τῶν Ἀγίων τοῦ Ναοῦ τοῦ

Σολομώντος.

Θά μπορούσε ἡ σύγχρονη Τουρκία νά γίνει τό κέντρο τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Νά φέρει σέ πολύ δύσκολη θέση τήν Δυτική ἀλλοτριωμένη χριστιανοσύνη, τόν Παπισμό καί τήν ὁμόδοξη Ρωσία. Ὅπως καταλαβαίνετε, ὅμως, βλάπτονται πολλά συμφέροντα, καί συμφέρει τούς θιγομένους ἡ Τουρκία νά ἔχει ρόλο μπαμπούλα στήν περιοχή. Κατά τά λοιπά, χιλιάδες Μουσουλμάνοι κάτω ἀπό τά βλέμματα τῆς Παναγίας καί τοῦ Χριστοῦ θά γονατίζουν καί θά προσεύχονται. Θά μπορούμε κι ἐμεῖς γονατιστοί νά ψιθυρίζουμε τό «Τῇ Ὑπερμάχῳ» κάτω ἀπό τούς θόλους τοῦ ἐπιγείου οὐρανοῦ. Θ' ἀκοῦν οἱ τοῖχοι της μέ τά ἑκατοντάδες ἅγια λείψανα τόν στεναγμό καί τήν ἱκεσία μας.

Ἐμεῖς στήν Ἑλλάδα αὐτό τόν καιρό ἐξαντλήσαμε τήν εὐσέβειά μας στίς πένθιμες κωδωνοκρουσίες καί στίς ἀκολουθίες τοῦ Ἀκαθίστου· γιατί ἄραγε; Ὁ Ἀκάθιστος εἶναι παννύχιος δοξολογική εὐχαριστία γιά διάσωση, ὄχι γιά ἀλλαγὴ φύλου ναοῦ. Τόν Μεγάλον Κανόνα θά ἔπρεπε νά ψάλλουμε, τύπτοντες τά στήθη μας κλῆρος καί λαός, διότι πρό πολλοῦ ἄρχοντες καί ἀρχόμενοι ἀπεμπολήσαμε τήν ἠθική τοῦ Εὐαγγελίου. Πληθώρα ἀντιχριστιανικῶν νόμων ψηφίσθηκαν. Δέν μᾶς ἐκφράζει ἡ παράδοση καί ἡ ἠθική τῆς Ρωμαιοσύνης, ἀλλά αὐτή τῶν τευτονοφράγκων. Λησμονοῦμε τίς ἀμαρτίες τῶν Εὐρωπαίων, τίς δικές μας καί τῶν πατέρων μας.

Ἀξίζει νά θυμηθοῦμε ὅτι τό Ἑλληνικό Βασίλειο μέ τρία διατάγματα α) 25ης Σεπτεμβρίου 1833, β) 9ης Μαρτίου 1834 καί γ) 8ης Μαΐου 1834, διέλυσε πεντακόσια περίπου μοναστήρια, καί ἀπεσχημάτισε ἐννιακόσιους μοναχοὺς καί μοναχές δημεύοντας τήν περιουσία τῶν μονῶν, αὐτῶν τῶν προπυργίων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Μέσα στήν ὁρθόδοξη Ἑλλάδα ἐκτυλίχθηκαν σκηνές πού θύμιζαν τήν περίοδο τῆς Εἰκονομαχίας καί τίς ἀλώσεις τοῦ 1204 καί τοῦ 1453. Σέ μοναστήρι τῆς Σίφνου, ὅπου οἱ μοναχές γοερά θρηνοῦσαν γιά τήν βεβήλωση τῆς μονῆς τους, διέταξε ὁ ἑπαρχος τήν μαστίγωσή τους. Σέ ἄλλη μονή, ὁ ἑπαρχος θέλοντας νά ἀφαιρέσει τό ἀσημένιο «πουκάμισο» ἀπό τήν εἰκόνα, τήν ἔριξε κάτω καί πατῶντας την πῆρε τήν τανάλια, ἀφαίρεσε τά κοσμήματα, καί τό ἔβαλε (τό «πουκάμισο») σ' ἓνα τσουβάλι, τό ὁποῖο λησμόνησε νά παραδώσει στήν ἐπιτροπή τοῦ κράτους[2].

Γράφει στόν Α' τόμο τοῦ Συνοδικοῦ του ὁ Ἀριστείδης Πανώτης: «Μέ τίς κυβερνητικές ἀποφάσεις τῆς κατασχέσεως τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας, πού σεβάστηκαν ἀκόμη καί οἱ Τοῦρκοι, πραγματοποιήθηκε ἡ μεγαλύτερη ἀπό τήν ἐποχὴ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως “κοσμική” ἀφαίμαξη καί διασπάθιση τῶν οἰκονομικῶν πηγῶν τῆς Ἐκκλησίας ὑπὲρ ἀδιαφανῶν σκοπῶν καί τῶν συμφερόντων ἐπιτήδειων λαϊκῶν!». Καί ἂν αὐτά διέπραξαν ἄνθρωποι πού ἔζησαν καί ἀπήλαυσαν τήν προσφορά τῶν μονῶν καί τοῦ κλήρου, φαντασθῆτε τώρα μέ τήν κρατοῦσα

άλλοτρίωση πού επικρατεί, πόσα μπορούν νά πράξουν οί ισχυροί.

Ποιά ή κατάσταση σήμερα τῆς Μονῆς Δαφνίου, τῆς μεγαλοπρεποῦς Ροτόντας τοῦ ἁγίου Γεωργίου στήν Θεσσαλονίκη, τῆς περιφήμου Παρηγορίτισσας στήν Ἄρτα καί δεκάδων ἄλλων ναῶν, ὅπου δέν καίει κερί καί δέν μυρίζουν θυμίαμα; Ὅταν Μεγάλη Ἑβδομάδα σφραγίσθηκαν οί ναοί, γιατί δέν χτύπησαν πένθιμα οί καμπάνες; Ἐπικαιρὸς ὁ προφήτης Ἡσαΐας μᾶς μεταφέρει τὴν φωνή τοῦ Κυρίου: «Ἀλλοίμονον εἰς σέ, Ἕθνος ἁμαρτωλόν, λαέ, ὁ ὁποῖος εἶσαι πλήρης ἁμαρτιῶν... Ἐγκαταλείψατε τὸν Κύριον, καί οὕτω παρωργίσατε τὸν Ἅγιον τοῦτον Θεόν τοῦ Ἰσραήλ!»[3].

«Τάς ἐορτάς τῶν νουμηνιῶν σας καί τάς ἄλλας ἐορτάς σας μισεῖ ἡ ψυχὴ μου. Ὅσάκις ὑψώνετε τάς χεῖρας σας προσευχόμενοι πρὸς ἐμέ, θά ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀπὸ ὑμᾶς. Λούσθητε καί γίνετε καθαροί, ἀφαιροῦντες τάς πονηρίας ἀπὸ τό βάθος τῶν ψυχῶν σας, ὥστε νά εἴσθε καθαροί ἐμπρὸς εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μου»[4].

Καί βέβαια μέσα στὸν ἐθνικὸ παροξυσμὸ ὑβρίζεται ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, καί ἐλέγχεται ὁ πατριωτισμὸς τοῦ ἀπὸ ἀνθρώπους πού ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς ὁμιλοῦν καί θεωροῦν ὅτι μόνοι αὐτοὶ δικαιοῦνται νά χορηγοῦν πιστοποιητικὰ πατριωτισμοῦ καί ἐθνικῶν φρονημάτων. Ὅρισμένοι μάλιστα θρηνωδοὶ τῆς Ἀγίας Σοφίας ἀνήκουν στήν σχολή τῶν «λαγουμιτζήδων» τοῦ πορθητῆ, πού ἄνοιγαν λαγούμια γιὰ νά μποῦν στήν Θεοφύλακτη. Οἱ σύγχρονοι «λαγουμιτζήδες», ἐνῶ λόγοις κόπτονται γιὰ τὰ δίκαια τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, ἔργοις τὸν ὑποσκάπτουν. Τὰ παραδείγματα πολλά, ἀλλ' οὐ τοῦ παρόντος.

Ὅσα ζήσαμε αὐτὸν τὸν καιρὸ πιστεύω ὅτι εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἄγνοιας καί τῆς συγχύσεως γιὰ τό ποιοὶ εἴμαστε καί ποῦ ἀνήκουμε. Ἀξίζει νά θυμηθοῦμε τὴν φωνή πού λέει ὅτι: «Μέ Γραικισμόν καί Νεογραικισμόν ἐννοοῦμεν ὅχι τὸν Νεοελληνισμόν, ἀλλὰ μόνον τό μὴ ρωμαϊκὸν μέρος τοῦ Νεοελληνισμοῦ. Ὁ Νεογραικισμὸς, ὡς καί ὁ πρὸ τῆς Ἀλώσεως Γραικισμὸς, εἶναι ἐκ τῆς φύσεώς των δουλεῖα χειροτέρα τῆς Φραγκοκρατίας καί Τουρκοκρατίας... Οἱ Ρωμηοὶ τῆς φραγκοκρατίας καί τῆς τουρκοκρατίας εἶναι ὅσοι δέν ἠκολούθησαν τό παράδειγμα ἐκείνων πού ἐφράγκευσαν καί ἐτούρκευσαν.

Τό γραικεύω εἶναι σχεδὸν ταὐτόν μέ τό φραγκεύω. Σημαίνει σήμερον ἀμερικανεύω, ρωσεύω, φραντσεύω, γερμανεύω, δηλαδή γίνομαι πνευματικὸς δοῦλος τῶν ἔξω τῆς Ρωμηοσύνης. Ὁ Ρωμηὸς γνωρίζει σαφῶς ὅτι ὑπάρχει μεγάλη διαφορά μεταξὺ συμμαχίας καί δουλείας. Γίνεται σύμμαχος μέ ὁποιονδήποτε, ἐφ' ὅσον συμφέρει εἰς τό Ἕθνος, ἀλλὰ ποτέ δοῦλος τῶν συμμάχων.

Ὁ Γραικύλος κάνει τό λιοντάρι εἰς τοὺς Ρωμηοὺς μέ τὴν βοήθειαν τῶν ξένων, ἀλλὰ εἶναι φρόνιμον ποντικάκι εἰς τοὺς ξένους... Ὁ Νεογραικισμὸς ἀρκετὰ ἐζημίωσε τό Ρωμαϊκὸν μέ τὴν λεγομένην ξενομανίαν του, ἡ ὁποία εἶναι εἰς τὴν πραγματικότητα δουλοπρέπεια εἰς τὰ ἀφεντικά του. Ὁ Γραικύλος ἔχει

έμπιστοσύνην ὅχι εἰς τόν ἑαυτόν του, ἀλλά μόνον εἰς τά ξένα ἀφεντικά του. Ἡ Ρωμηοσύνη διαφέρει τῶν ἄλλων πολιτισμῶν, διότι ἔχει τό ἴδιον θεμέλιον διά τόν ἡρωϊσμόν της, ὡς καί διά τήν ἀγιωσύνην της, δηλαδή τό ρωμαϊκόν φιλότιμον, τό ὁποῖον δέν ὑπάρχει εἰς τόν εὐρωπαϊκόν πολιτισμόν. Παρά ταῦτα οἱ Γραικύλοι ἀπό τό 1821 μέχρι σήμερον προπαγανδίζουν ὅτι ὀφείλομεν νά ἐγκαταλείψωμεν τήν Ρωμηοσύνην καί νά γίνωμεν Εὐρωπαῖοι, διότι δῆθεν ὁ Εὐρωπαϊκός πολιτισμός εἶναι ἀνώτερος ἀπό τήν Ρωμηοσύνην». Αὐτά καί πολλά ἄλλα ἀναφέρει στό περισπούδαστο ἔργο του «Ρωμηοσύνη» προφητικῶς ὁ ἀμερικανοτραφῆς ἀείμνηστος παπᾶ Γιάννης Ρωμανίδης. Γιατί αὐτή ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἱστορίας εἶναι ἔξω ἀπό τά σχολεῖα μας;

Τελειώνοντας τ' ἀτελεύτητα ἢ ὅπως ἡ ἀρχαιοπρεπής ποντιακή διάλεκτος λέει· «πολλά νά λέγω 'κι ἐπορῶ, κι ὀλίγα 'κί κανεῖνταν», ἐπιστρέφω στόν «παμμέγιστον ἐκεῖνον ναόν καί θειότατον τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας». Τόν ἀποχαιρετῶ μ' ἓνα δυνατό κείμενο, βγαλμένο ἀπό τήν καρδιά καί τόν κάλαμο ἑνός συγχρόνου ραψωδοῦ τῆς Ρωμηοσύνης, πού κατοικεῖ στά πάλαι ποτέ κακοβίωτα, ἀλλά τήν σήμερον πνευματικά ἐλευθεροβίωτα Ἄγραφα, τοῦ πολυσεβάστου ἡγουμένου τῆς μονῆς Τατάρνης, τοῦ παπᾶ Δοσιθέου:

«Διά τόν ναόν τοῦτον σιγῶ καί τιμῶ αὐτόν διά τῆς σιγῆς. Ἰσταμαι εἰς τόν Ἱππόδρομον, πρό τοῦ Μιλλίου καί ἀποθαυμάζω. Ἀκούω πολλούς νά λέγουν· Πῆγα καί στήν ἀγια-Σοφιά. Μετά βεβαίως ἀπό τήν Κλειστή Ἀγορά καί τά ἄλλα πονηρεπιπόνηρα καί οὐ ῥητά, ἅτινα παρέχει ἀφθονοπαρόχως ἡ τῆς Πόλεως νυκτερινή ζωή, ὡς καί πᾶσα μεγαλούπολις.

Πῆγαν ἐπιτέλους. Ἀκριβό τό εἰσιτήριο. Ὅμως ἀφοῦ ἦλθαμε, ἅς μποῦμε. Καί τί βλέπουν; Ὅχλοβοή. Πλήθος τουριστῶν ἀπό πάσης τῆς οἰκουμένης. Ξεναγοί ὠρυόμενοι νά ἀκουσθοῦν, καθότι καί ὁ πλησίον ξεναγός αὐτό προσπαθεῖ, νά ἀκουσθῇ. Ἐδῶ βλέπετε... ἐκεῖ βλέπετε. Στά τούρκικα, στά ἀγγλικά, στά γαλλικά, σέ ὅποια γλῶσσα μπορεῖς νά φαντασθῇς, σπανίως στά ἑλληνικά. Ἀναμειγνύουν μυθώδη καί τερατώδη μετά καί τινων ἀληθειῶν. Συνονθύλευμα ἱστορίας, θρύλων, ἀνακριβειῶν καί παραῖστορίας. Καί ὁ ἔχων ὧτα καλόν ἐστίν ἵνα φράσῃ αὐτά.

Ὁ βουλόμενος ἵν' ἀποθαυμάσῃ τό κάλλος, τήν εὐπρέπειαν, τό ὑπέροχον ἀρχιτεκτόνημα· ὁ ἐπιθυμῶν ἵν' ἐμβατεύσῃ εἰς τήν ἱστορίαν· ὁ ἱστάμενος πρό τῶν βασιλικῶν οὐδῶν καί διερωτώμενος πῶς καί διατί τά μάρμαρα τά τόσον παχέα ἔχουν εἰς τό μέσον κοιλανθῇ· ποιοί διῆλθον, ποιοί ἅγιοι, ποιοί αὐτοκράτορες, ποιοί αὐλικοί «εἰ μὲν τῷ βασιλεῖ πιστοί, οὐκ οἶδα, Θεῷ δέ τό πλεῖστον ἄπιστοι»^[5], , ποιός λαός εὐσεβής· ποιά τραγικά γεγονότα διεδραματίσθησαν ὑπό τόν ἀέρινον θόλον· τί ὑπῆρχε ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ· τί ἀπέμεινε· πῶς ἐκ τῶν ὀλίγων ψηφίδων ὁ νοῦς ἀναπαριστᾷ τά τόσα αὐτοῦ περασμένα μεγαλεῖα· τί γράφει ἐνεός ὁ Προκόπιος· τί γράφει ἐξεστηκῶς Παῦλος ὁ Σιλεντιάριος· ποῖαι τοῦ Ναοῦ αἱ περιπέτειαι· ποῖος ὁ ναός εἰς ὃν ὠμίλει τῷ 381 Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἀποκαλῶν αὐτόν «μέγαν καί

περιβόητον»· πῶς ἐπῆλθε ἡ καταστροφή τοῦ 404· τί ἔπραξεν ἡ στάσις τοῦ Νίκα· πῶς καί διατί ὁ αὐτοκράτωρ καί κτίτωρ Ἰουστινιανός εἰσελθὼν μετὰ τοῦ πατριάρχου Μηνᾶ ἕως τοῦ ἄμβωνος ἐξεβόησε· «Δόξα τῷ Θεῷ τῷ καταξιώσαντί με τοιοῦτον ἔργον ἐπιτελέσαι. Νενίκηκά σε, Σολομῶν»...

Ἐγραψα ἐν ἀρχῇ ὅτι τιμῶ διὰ τῆς σιγῆς. Διεψεύσθην. ἦλθαν τόσα εἰς τὸν νοῦν, ὅπου ὁ κάλαμος ἀδυνατεῖ ἵν' ἀκολουθήσῃ. Διό καί ἀναμειγνύω δημῶδη λόγον μετὰ καθαρεύοντος. Ἐάν ὁ νοῦς ἀσθμαίνει, καί ἡ καρδιά πάλλεται, τότε τὰ γλωσσικά ὅρια καταρρέουν.

Οἱ ἡμέτεροι λοιπόν τὰ μόνα πού βλέπουν εἶναι τὰ περιτρίμματα ἀμμοκονιαμάτων, τό ὅτι περιστρεφαί τινες πτερυγίζουν ὑπέρ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, φοβούμενοι μή στοχεύσωσιν ἐπ' αὐτῶν, τό ὅτι ὁ κύων τοῦ φύλακος ἐξετράπη εἰσελθὼν, ἵν' ἀναζητήσῃ τὸν ἑαυτοῦ αὐθέντην, τό ἀφεντικό του. Τό ὅτι ὑπάρχουν ἀκόμη ἱκριώματα-σκαλωσιές καί ἐμποδίζουν τὴν θέα, καί κυρίως ἐρωτοῦν πῶς κατάφερε ἡ ζωηρά Ζωὴ νὰ διατηρήσῃ ἕως τοῦ ἐβδομηκοστοῦ ἔτους τῆς ἐπὶ γῆς ζωῆς αὐτῆς τό κάλλος της, ἀφανίσασα τὰ οἰκονομικά τοῦ κράτους ἐπὶ τῇ ἀναζητήσει καλλυντικῶν ἕως Κίνας, καί πῶς ἐθρήνησε τρεῖς συζύγους αὐτοκράτορας ἐκ τῶν ἀφανῶν.

Ταῦτα καταγράφω οὐχί παρ' ἄλλων ἀκούσας, ἀλλ' αὐτήκοος γεγονώς. Ἐῷ τὰς ἐρωτήσεις τοῦ τύπου «Οἱ μιναρέδες ἔγιναν πρό ἢ μετὰ τὴν ἀγία-Σοφιά;», αἵτινες ὀδηγοῦν εἰς ἀγανάκτησιν. Καί σύ εἰσέρχεσαι τρέμων, ἔστω καί ἂν ἔρχεσαι διὰ πολλοστήν φοράν, ὑποβασταζόμενος ἅμα, ἵνα μή καταρρέυσης. Δέος. Ἀκοῦς δεήσεις διακόνων, ἐκφωνήσεις ἱερέων, ἐκμειλίξεις πατριαρχῶν, ψάλματα καλοφωνάρηδων. Ἀκοῦς τοὺς ῥώσσοις ἀπεσταλμένους νὰ διακηρύττουν· «Οὐκ ἴσμεν εἰ ἔσμεν ἐν οὐρανῷ ἢ ἐν γῇ».

Προτιμῶ τίς πρωϊνές ὥρες. Πρό τῆς ἐπιδρομῆς Ἀγγλων, Γάλλων, Γιαπωνέζων καί κυρίως Νεοελλήνων, φωνασκούντων, χειρονομούντων, χειροδεικτούντων καί κυρίως ἀσεβούντων (ταῦτα διὰ τοὺς ἐξ Ἑλλάδος κυρίως). Καί πάντοτε τὰ μάτια μου «κολλοῦν» εἰς τὴν μεγάλην Δέησιν τῶν Κατηχουμενείων. Δέν ὑποτιμῶ τίς ἄλλες παραστάσεις, μή γένοιτο! Ἀλλ' ὑπερβαλλόντως ἀγαπῶ αὐτὴν τὴν Δέησι. Ἰσταμαι, παρατηρῶ, σκέπτομαι, δέομαι.

Ὅσο νωρίς κι ἂν πᾶς, κάποιους θά βρῆς πού ἦλθαν πρὶν ἀπὸ σένα. Ἐξηγεῖ ὁ ξεναγός. Τὰ ἴδια σ' ὅλες τίς γλῶσσες. Ἐδῶ βλέπετε ψηφιδωτά τοῦ ΙΓ' αἰῶνος. Εἶναι ἡ ἐποχὴ ἀκμῆς τῶν ψηφιδωτῶν. Κάποιοι τὸν κοιτοῦν ἀδιάφοροι. Ἄλλοι κοιτοῦν τὰ παράθυρα ἀριστερά. Πολλὴ βρωμιὰ ἔχουν, σκέπτονται. Γιατί δέν τὰ καθαρίζουν; Μερικοὶ τὸν ἀφήνουν σύξυλο. Σκύβουν ἀπὸ τό στηθαῖο. Πῶ, πῶ, τί ὕψος! Λίγοι σηκώνουν ψηλά τό κεφάλι καί μετροῦν τὰ παράθυρα τοῦ τρούλλου. Εἶναι σαράντα ἄραγε, ὅπως μᾶς εἶπε ὁ ξεναγός; Μπερδεύονται. Τὰ ξαναμετροῦν. Βλέπουν μόνον τὰ βορινά. Ὑπολογίζουν. Κοιτοῦν τό ρολοῖ. Βρέ, πῶς πέρασεν ἡ ὥρα. Πεινάσαμε,

πότε θά φᾶμε; Ἐδῶ θά νυχτώσουμε;

Πολλοί βλέπουν. Ἀλλά τί βλέπουν. Τί μπορεί νά δῇ ἓνας ἀλλόθρησκος, ἓνας ἀποχρωματισμένος «εὐρωπαῖος» -ἡλικίας ὀγδόντα καί πλέον- μέ σορτσάκι, παρακαλῶ, ἢ ἓνας ἀδιάφορος νεοέλληνας; Ὁ καλλιτέχνης ἐνδιαφέρεται γιά τίς ψηφίδες. Πῶς εἶναι ἀρμονικά τοποθετημένες. Ὁ ἀκαδημαϊκός ζωγράφος ἐπιμένει ὅτι ἡ ἱερατική στάσις τῶν εἰκονιζομένων δέν συμφωνεῖ μέ τήν σωστή ἀνατομία. Ὁ ἐνδυματολόγος ἀναλύει τίς πτυχώσεις τοῦ μαφορίου τῆς Κυρίας Θεοτόκου. Ὁ τεχνίτης βλέπει τόν κάμπο μισοκατεστραμμένο καί μουρμουρίζει. Ὁ τυφλός τόν τε νοῦν, τά τε ὦτα καί τούς ὀφθαλμούς οὐδέν ὁρᾷ. Καί τί ἔχει πιά ἡ ἀγία-Σοφία; Ἄντε νά φύγουμε νά πάρουμε καθαρόν ἀέρα.

Ὁ εὐλαβής προσκυνητής, ὁ ὀρθόδοξος προσκυνητής κατανύσσεται· «τό πρόσωπόν σου, Κύριε, ζητήσω!». Βλέπει τόν Τίμιο Πρόδρομο καί ψιθυρίζει «ὁ γάρ λαός σου...». Στρέφεται πρός τήν Κυρίαν Θεοτόκον καί συνεχίζει· «καί ἡ Ἐκκλησία σου...». Ἀτενίζει τόν Κύριο «Ἰκετεύουσί σε». Ὁ γάρ λαός σου καί ἡ Ἐκκλησία σου ἰκετεύουσί σε, Κύριε, Κύριε!

Καί ἔτσι ἡ θεά γίνεται ἱεσία, προσκύνημα πανευλαβές καί μυστικό. Ὁ χρόνος καί ὁ τόπος ἐξαφανίζονται, γίνονται αἰωνιότης. Διακρίνω ὅμως στό βλέμμα τοῦ Κυρίου μου Ἰησοῦ μιά θλίψιν ἄφατον, ἀπέραντον. Ὅχι γιά τά βέβηλα ὄμματα. Ὅχι γιά τήν ἀναιδῆ στροφή τῶν νώτων. Ὅχι γιά τό αὐθαδές πολλῶν ἐξ ἡμῶν. Γινώσκει καλῶς ὁ Κύριος καί ἀπό ἐμπτύσματα καί ἀπό κολαφισμούς καί ἀπό διακωμώδησιν[6]. Αὕτη ἡ θλίψις ὀφείλεται εἰς ἄλλους λόγους...

Τελικῶς ἡ ἀγία-Σοφία εἶναι πίστη καί ψυχή Ὁρθόδοξη καί συνείδηση Ρωμαϊκή. Αὐτά τά δύο δέν μπορεί κανείς νά μᾶς τά πάρει, ἂν ἐμεῖς οἰκαιοθελῶς δέν τά ἐκχωρήσουμε. Ἡ Ρωμανία Νικᾷ.

[1] Γεώργιος Κ. Κυρμελῆς, Ρωμανία.

[2] Κ. Οἰκονόμου, Τά Σωζόμενα, τ. Β΄ σ. 252, 270, 272, καί Ἀριστείδη Πανώτη, Τό Συνοδικόν, σ. 577-579.

[3] Α΄, 4.

[4] Α΄, 14-16.

[5] Γρηγορίου Θεολόγου, Συντακτήριος, 27.

[6] Ἀρχιμ. Δοσίθεος, «Πολίτικη Ἀνθολογία» σ. 503-505.